

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Γράφει ο Δρ Βασίλης Αδραχτάς → Τηλ: 0431262823 → mousaiostheotrelas@yahoo.com.au

Προς μια επικοινωνιακή ανάγνωση της Ορθόδοξης Θεολογίας

Το παρόν άρθρο εστιάζει σε μία ειδική τυπολογία της παραδοσιακής χριστιανικής σκέψης. Σκοπός του είναι να ανιχνεύσει το εάν και κατά πόσο η σκέψη αυτή μπορεί να εξέλθει από το πλαίσιο της παραδοσιακότητας και να καταστεί συμβατή με τον λεγόμενο μετα-μοντερνισμό. Μπορεί άραγε η Ορθόδοξη θεολογία –στα πλαίσια μιας μη παραδοσιακής και άρα εκκοσμικευμένης κοινωνίας– να παίξει καίριο ρόλο, όχι πια ως δογματική διδασκαλία πίστης αλλά ως πληροφοριακό σύστημα επικοινωνίας; Αν ναι, με ποιους όρους και με ποιον τρόπο μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο; Η επιλογή της Ορθόδοξης θεολογίας υπαγορεύεται από λόγους αρχής. Πρώτον, γιατί στο πλαίσιο του Χριστιανισμού ανήκει στις πιο παραδοσιακές και κατά συνέπεια ενδείκνυται ιδιαίτερα όσον αφορά το θέμα μου. Δεύτερον, γιατί διαθέτει στον πυρήνα της τις αναγκαίες εκείνες προϋποθέσεις προς έξοδο από την παραδοσιακότητα –όσο κι αν αυτό ακούγεται αντιφατικό εν σχέσει προς την προηγούμενη παρατήρηση– δίχως να δεσμεύεται από τη μη παραδοσιακότητα. Βέβαια, η δεύτερη αυτή επισήμανση επιβάλλει να προσδιορίσουμε τι εννοούμε με τον όρο «Ορθόδοξη θεολογία». Δεν εννοούμε ούτε την Ορθοδοξία ως ιδεολογική παράμετρο, ούτε ως θεομορφωμένη μορφή έκφρασης και αντίληψης. Αυτό που έχουμε κατά νου είναι η εσχατολογική αυτοσυνειδησία της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία βρίσκεται εξ ορισμού σε μια ιδιότυπη σχέση με τον κόσμο. Δεν ανάγει την ύπαρξή στον κόσμο, ούτε την εξαντλεί σε αυτόν. Για την Εκκλησία, ο κόσμος – και ως φύση και ως ιστορία– ανήκει στο πεδίο του σχετικού. Για αυτήν, το απόλυτο είναι η Βασιλεία του Θεού και σκοπός της η ολοκλήρωσή της σε Βασιλεία του Θεού. Παρόλα αυτά και στον βαθμό που επιτρέπεται να χρησιμοποιήσουμε την αριστοτελική ορολογία, τα παραπάνω έχουν να κάνουν με το ποιητικό, το ειδικό και το τελικό αίτιο. Μένει μετέωρο, λοιπόν, το υλικό αίτιο. Ποιο είναι το υλικό με το οποίο η Εκκλησία καλείται να πραγματώσει τον σκοπό της; Η απάντηση σε ένα τέτοιο ερώτημα δεν μπορεί παρά να είναι μία: το εν λόγω υλικό είναι ο ίδιος ο κόσμος! Συνεπώς, Εκκλησία και κόσμος διατελούν σε μια σχέση δούναι και λαβείν –μία κατ' εξοχήν, δηλαδή, επικοινωνιακή σχέση– η οποία με τη σειρά της εμφανίζει ενσωματώσεις και αποκλεισμούς.

Η Εκκλησία αφενός μεν προσλαμβάνει και μεταποιεί, ποιοτικά, (τα) στοιχεία του κόσμου –αναλόγως των δυνατοτήτων και των αναγκών του τελευταίου– αφετέρου δε απορρίπτει (τα) στοιχεία του κόσμου, τα οποία κατά την Πνευματική της εμπειρία δεν μπορούν να μεταμορφωθούν και να συναρτιστούν την «καινή κτίση» που συνιστά η ίδια με την παρουσία της. Αυτό, σε μια ορισμένη φιλοσοφική γλώσσα, ονομάζεται διαλεκτική σχέση –μία διαλεκτική σχέση που υπακούει στην ένταση ανάμεσα στο παρόν και στο μέλλον, ανάμεσα στην εμπειρία της Αναστάσεως και στην προσδοκία της Αποκαταστάσεως, ανάμεσα στη μεταμορφώσιμη ιστορία και στην απορριπτή ιστοριοκρατία. Αυτά αποτελούν την ουσία της εσχατολογικής

αυτοσυνειδησίας της Εκκλησίας. Μια τέτοια αυτοσυνειδησία δεν αισθάνεται εαυτήν υποκείμενη σε καμιά κατασκευή και πραγμάτωση του ιστορικού. Άρα είναι ελεύθερη από οποιαδήποτε ιστοριοκρατική απαίτηση του κόσμου, ανεξαρτήτως παρελθόντος, παρόντος ή μέλλοντος. Και επειδή ακριβώς είναι κατ' αυτόν τον τρόπο ελεύθερη, έχει τη δυνατότητα να διαχειρίζεται με τους δικούς της αποκλειστικά όρους τα στοιχεία που τις προσφέρει η εκάστοτε πολιτισμική περίοδος. Εάν αυτά αληθεύουν, τότε η εσχατολογική αυτοσυνειδησία της Εκκλησίας είναι σε θέση και να διακρίνει τις δυνατότητες του μετα-νεωτερικού που μπορούν να ενσωματωθούν στην εμπειρία της και να αποστασιοποιηθεί έναντι εκείνων των αξιώσεων που θέλουν το μετα-νεωτερικό ως την παρούσα απολυτοποίηση του ιστορικού. Στο σημείο αυτό, ασφαλώς, η εσχατολογική θεολογική σκέψη συναντά την πληροφοριακή επικοινωνία, μιας και η τελευταία –σε μεγάλο βαθμό– μπορεί να χαρακτηριστεί ως το κυρίαρχο γνώρισμα της παγκοσμιοποιούμενης μετα-μοντέρνας κοινωνίας.

«Κοινωνία της πληροφορίας! Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίζεται η κοινωνία μέσα στην οποία ζούμε. Πρόκειται άραγε για σλόγκαν ή για απτή πραγματικότητα; Η ορθή απάντηση βρίσκεται και στα δύο, στον βαθμό βέβαια που κανένα σλόγκαν δεν εδράζεται επί του μηδενός και στον βαθμό που η όποια απτή πραγματικότητα είναι πάντα υπό δι-αμόρφωση. Επομένως δικαιούμαστε να μιλάμε για τη μετα-μοντέρνα κοινωνία ως κοινωνία της πληροφοριακής επικοινωνίας. Επιπλέον, στη βάση αυτή δικαιούμαστε να μιλάμε για καίρια διάκριση της εν λόγω κοινωνίας από κάθε άλλη του παρελθόντος. Εν προκειμένω, βέβαια, εγείρεται η εξής ένσταση: τπρουμένων των αναλογιών, το δομικό στοιχείο της επικοινωνίας που ονομάζουμε σήμερα πληροφορία υπήρξε εγγενές συστατικό κάθε πολιτισμού, κάθε κοινωνίας, κι αν θέλετε σύνολης της εξελικτικής διαδικασίας τόσο στη φύση όσο και στην ιστορία. Άλλωστε, τα πάντα, πάντοτε, δεν στηρίζονταν σε κάποια μορφή μηνύματος, σε κάποιο είδος πληροφορίας;

Πρόκειται όντως για ένσταση που δύσκολα μπορεί κάποιος να παρακάμψει. Εντούτοις, η ιδιομορφία του μετα-νεωτερικού εδράζεται στις ποιότητες που έχει πια η όποια πληροφορία. Συγκεκριμένα, η τελευταία χαρακτηρίζεται από την πληθώρα, την ταχύτητα μετάδοσης, την ποικιλομορφία και την τεχνολογική κωδικοποίηση. Όλα αυτά μεγιστοποιούν τις διαδικασίες της ίδιας της εξέλιξης και καθιστούν τον πολιτισμό μας έναν πολιτισμό εκπληκτικής μεταβλητότητας. Ειδικά δε το γνώρισμα της τεχνολογικής κωδικοποίησης της πληροφορίας αναδεικνύει την «κοινωνία της πληροφορίας» σε κοινωνία της υψηλής τεχνολογίας.

Την αιχμή του δόρατος στην τεχνολογία της πληροφοριακής επικοινωνίας αποτελεί η διαδικτυώση σύνολου του πλανήτη και συγκεκριμένα το περίφημο Internet. Το τελευταίο εφαρμόζει στο έπακρο, τεχνολογικώς, τη βασική αρχή της «ελεύθερης αγοράς». Αποτελεί την παγκόσμια

αγορά της προσφοράς και της ζήτησης των πληροφοριών. Και με δεδομένο ότι τα πάντα τείνουν να εξαρτώνται από τον βαθμό που έχουν πρόσβαση ή όχι στην πληροφορία, εύκολα κατανοεί κανείς την οιονεί σωτηριολογική διάσταση που έχει προσλάβει το Internet. Υπό την έννοια αυτή, το τεχνολογικό κωδικοποιημένο πληροφοριακό πλαίσιο αποκτά –φαντασιακές μεν αλλά όχι λιγότερο οντολογικές– ποιότητες που μας παραπέμπουν στην τυπολογία των ιεροφανειών, και κατ' επέκταση της θρησκευτικότητας. Ο τεχνολογικός τόπος και τρόπος της πληροφοριακής επικοινωνίας συγκροτεί πλέον ένα ιδιότυπο περιβάλλον, μέσα στο οποίο οργανώνεται ο βίος και αναμένεται η συνέχεια/προέκταση της ύπαρξης.

Ειδικά οι τελευταίες παρατηρήσεις μάς επιτρέπουν να έρθουμε στο θέμα ορισμένων σύγχρονων αναγνώσεων του θρησκευτικού, αναγνώσεων που θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε τυπικά επικοινωνιακές. Ήταν αναμενόμενο, άλλωστε, η τεχνική-αντικειμενική πλευρά της πληροφοριακής επικοινωνίας να περάσει στο υποκειμενικό επίπεδο των ιδεών και εν συνεχεία στο επίπεδο της γλώσσας. Με τη σειρά της, βέβαια, άρχισε να προβληματίζεται σε επίπεδο επιστημολογικό και μεθοδολογικό η επιστήμη των θρησκειών, η οποία βρήκε καινούργιους δρόμους προσέγγισης και εκτίμησης του θρησκευτικού. Περιβάλλον, σύστημα, σημαίνοντα, σημαίνοντα, σημαίνοντα, αλληλόδραση, προγραμματισμός, software, hardware, κοκ, ήταν οι νέοι όροι της νέας ερμηνευτικής του θρησκευτικού φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, και κάπως απλουστευτικά, στο κλασικό πια τρίπτυχο της θρησκευτολογίας «Ιερό – ιεροφάνεια – θρησκεία», η τελευταία κατέλαβε τη θέση της επικοινωνίας, η ιεροφάνεια τη θέση του συμβολικού –δηλαδή της πληροφορίας– και το πρώτο, το Ιερό, παραμένοντας πάντα το άορατο, το ανέκφραστο, το όλως Άλλο, κατανοήθηκε ως ο άγνωστος Χ που είναι αναγκαίος για τη δυναμική του όλου συστήματος.

Η σύγχρονη πληροφοριακή πραγματικότητα –αντικειμενική και υποκειμενική– ήταν φυσικό να βρεθεί αντιμέτωπη με τα παραδοσιακά πληροφοριακά συστήματα, εν οίς και τα θρησκευτικά. Τα τελευταία, και λόγω της θρησκευτολογικής ερμηνευτικής και λόγω της πληροφοριακής κυριαρχίας, ήταν αναγκασμένα ν' αντιμετωπίσουν –στο επίπεδο της εννοιολόγησής τους– μία από τις πιο καίριες προκλήσεις στην ιστορία τους. Η (σχετική) κλειστότητα των θρησκευμάτων είχε ν' αντιμετωπίσει τη (σχετική) ανοικτότητα του επικοινωνιακού περιβάλλοντος. Εκεί που η παραδοσιακή θρησκευτικότητα διέθετε ελάχιστους και πολύ συγκεκριμένους πόλους επεξεργασίας των δεδομένων της, τούτέστιν εστίες εξουσίας, η πληροφοριακή επικοινωνία είχε να παρουσιάσει πολλαπλούς και ετερόκλητους πόλους επεξεργασίας. Η θρησκευτική απολυτότητα έμοιαζε πια σχετική μπροστά στη σχετικότητα της πληροφοριακής μεταβλητότητας. Τέλος, η παντελής έλλειψη τεχνολογίας στις παραδοσιακές θρησκείες έκανε τις τελευταίες να φαντάζονται ιδιαίτερα ασθε-νείς ενώπιον της υψηλής τεχνολογίας

που ενσωματώνεται διαρκώς στα ποικίλα πληροφοριακά συστήματα.

Εδώ αξίζει να γίνουν δύο παρατηρήσεις: α) Κλασική περίπτωση θρησκευτικής-ιεροφανειακής μετάφρασης των πληροφοριακών επιτευγμάτων συνιστά η «Νέα Θρησκευτική Συνείδηση» και κυρίως το κίνημα που είναι γνωστό ως New Age. Πρόκειται για χώρο όπου ολοκληρή η μετα-μοντέρνα πληροφοριακή, τεχνολογική και επικοινωνιακή συνθήκη έχει αναπτυχθεί θρησκευτικώς τω τρόπω, δημιουργώντας αυτό που θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανείς ως μετα-θρησκειακή θρησκευτικότητα. β) Η Ορθοδοξία ως εσχατολογική αυτοσυνειδησία της Εκκλησίας δεν μπορεί σε καμία περίπτωση ν' αφομοιωθεί από τα εν λόγω μετα-νεωτερικά δεδομένα, με τον τρόπο που αυτό συμβαίνει στη «Νέα Θρησκευτική Συνείδηση». Δεν μπορεί, με άλλα λόγια, να γίνει –όπως η τελευταία– το θρησκευτικό εποικοδόμημα των επικοινωνιακών συστημάτων.

Ποια πρέπει, λοιπόν, να είναι η σχέση ανάμεσα στην Ορθοδοξία και στις σύγχρονες επικοινωνιακές πραγματώσεις; Η απάντηση σε αυτού του είδους τα ερωτήματα έχει κατ' ανάγκην δύο σκέλη: α) η Ορθόδοξη θεολογική σκέψη θα πρέπει να μπορεί να αποστασιοποιείται κριτικά από τον εαυτό της και να τον αντιμετωπίζει όχι ως ένα κλειστό και αύταρκες δογματικό σύστημα πίστης, αλλά ως ένα ανοικτό στην πρόσληψη σύστημα πληροφοριών που αφενός λειτουργεί αυτονόμητα στη συνείδηση του πιστού κι αφετέρου μπορεί να γίνει κατανοητό από άλλα, ανομοιογενή πληροφοριακά συστήματα. Με τον τρόπο αυτό, ο λόγος της Εκκλησίας θα είναι για την ίδια αυτό που πάντα ήταν, δηλαδή λόγος θρησκευτικός, και από την άλλη θα συνιστά για την κοινωνία ένα σύνολο από οργανικά συνδεόμενες μεταξύ τους πληροφορίες που ενδέχεται –από την κοινωνία εξαρτάται– να επιτελέσουν το έργο τους στα πλαίσια μιας εφικτής επικοινωνίας. β) Αν για την ιστοριοκρατική μετα-νεωτερικότητα η πραγματικότητα είναι η εικονική πραγματικότητα, κι αυτή σε τόσες εκδοχές όσοι και οι πόλοι επεξεργασίας των πληροφοριακών δεδομένων, τότε χρέος της Εκκλησίας είναι να καταδείξει ότι η όντως πραγματικότητα μέλλει ν' αποκαλυφθεί. Με τον τρόπο αυτό θα είναι συνεπής προς την κριτική-προφητική διακονία της, που προκύπτει από την εσχατολογική της αυτοσυνειδησία. Αυτό δεν θα το επιτύχει παρά μόνο εάν δεχθεί να την κατανοούν και να κατανοεί και η ίδια τον εαυτό της ως μία από τις πάμπολλες εικονικές, δυνητικές πραγματικότητες, που έχει όμως ως έργο της την αμφισβήτηση της απολυτότητας –στιγμιαίας ή μη– των άλλων. Αυτό, ασφαλώς, θα πρέπει να το κάνει αμφισβητώντας ταυτόχρονα και την όποια δική της δυνητική πραγματικότητα, χάριν της όντως πραγματικότητας –που δεν μπορεί να χωρέσει στις ψηφιακές δυνατότητες, παρά μόνο υπαινικτικά– και η οποία για την Εκκλησία παραμένει πάντα ο άγνωστος επικοινωνιακός Χ της Βασιλείας του Θεού!